

ADOTT ÉLET*

PAVLE UGRINOV

NATKA TÁVIRATA

A május elseji ünnepekre otthon maradtam. Mina és Matijašević S.-be utaztak, Matijašević ugyanis a tanyáján szeretne volna tölteni a szabadnapokat, hogy ott megpihenjenek s megteljen a szívük, Suzana viszont elrobogott övéihez, hogy az ölükebe öntse azt az egész rakás pénzt meg árut, amit megkeresett, s hogy ezzel megjátssza a valakit. Engem azonban, amikor hazaértem az egyetemről, az ajtó-résben távirat várt.

Sárgás kis boríték, a hártvás ablakon keresztül látszott a címzés. Különösnek, sőt némileg fenyegetőnek tetszett, hogy táviratot kaptam.

„Jövök a május elseji ünnepekre. Várj meg délben az egyetemi parkban. Fehér ruha lesz rajtam. Natka.”

Egy csomó emlék rajzott fel; de számtalan kérdés is. Mit jelent az utolsó mondat: „Fehér ruha lesz rajtam”? Első tekintetre úgy hangzott, mint ismertetőjel; utána pedig úgy, mint pusztá elragadtatás. Valami gyerekesség vagy valami tiszta, átlényegült, újjászületett bújt meg mögötte. Vajon ezzel a kezét nyújtja-e felém, vagy pedig az ünneplő ruha banalitásáról van szó csupán, amelynek most mindenki behódolt. S az egész május 1-i felvonulás úgy fehéredik majd, akár az újszülött szabadság, ha napsütés lesz. De ha felhős, esős idő lesz? Vajon akkor is „fehér ruhában” jön? Erre nem gondolt, lám. Nagy volt Natka öröme; nem kisebb izgalomban voltam

* Pavle Ugrinov: *Zadat život c. NIN-díjas regényéből*

én is. De mi van, ha ez csak zavartság? További táviratokat várok; további magyarázatokat; további üzeneteket. Végre is magamnak is fel kell készülnöm. Hiszen Natka mindamellett olyan kiszámíthatatlan! Hogy mit jelent a fehér ruha, továbbra is rejtély maradt számomra.

A dátumot azonban tényleg elnézte. Végül is mikor érkezik? Május 1-e előtti napon, vagy pontosan elsején? Esetleg csak május 2-án? Összesen négy napig nem dolgozunk. Az Árvédelmi Igazgatóságnak, ahol állásban van, igazán nincs oka aggodalomra. Kotrógépeik, pótkatrészhiány miatt, alkalmasint úgylis állnak; a víz-állás, szerencsére, közepes; a gátak, igaz, régiek, de megbízhatók. Natka, ha jól tudom, még sincs megelekedve munkahelyével, mert nem teszi lehetővé a „terepi” kiszállásokat, tavasszal, nyáron, egészen késő őszig nem sétafikálhat a vízparton, nem ténfereghet a zsilipek körül, mint szeretné, hanem irodába kényszerítik, rajzok és laboratóriumok közé, amelyekhez nem ért.

Tulajdonképpen minek is jön? A főváros és a május elseji parádé iránti váratlan felbuzdulásból? Valami megfoghatatlan és ellenállhatatlan titkos ösztönből inkább, amely legtöbbször vezérelte lényét függetlenül attól, hogy micsoda most, s függetlenül attól, hogy mi lesz, még ha mindent kockára tesz is az életében; noha azért méltán feltehető a kérdés: milyen élet ez, nem olyan-e, hogy feltétlenül kockára kell tenni? Nem; hanem a természete ilyen. Az alkata. Már akkor ilyen volt, amikor gimnazista korában a fizikatanár iránt zabolátlan szerelmével megszegte nemcsak a gimnáziumi erkölcsöket, hanem egész környezete erkölcsét is, minek következtében megvonták tőle a további iskolázás jogát. S ilyen volt később is, abban az esztelen vágában, hogy kiugorjék a lövészárokból, hogy szíven találva elessen az elrugaszkodás pillanatában azon a télen ott, az első vonalban, fölöttese — talán csábítója — képmutatásán elkeseredve. Megfoghatatlan tisztaságvágya miatt vajon agódjak-e most, vagy inkább örüljek neki eleve belenyugodva, hogy újból próbára teszem magam, s valószínűleg rajtavesztek, bármennyire felemel is? Vajon nem éppen ez a tisztaságvágy a „fehér ruha” magyarázata?

Minden olyan különösnek tetszett; de mi az, ami különös lehet még a legkülönösebb élet zajlása közepette, amellyel az előttünk álló négy nap kecsegtet bennünket, s minek leszünk mi a „felszabadított részei”? Ebben rejlik a forradalom igazi szabadsága; olyan

szabadság, tehát, amely nem tarthat sokáig. Lesújtó volna, ha most nem élnénk vele, miután megszolgáltuk.

Végignézttem a több napja nem takarított és alig-alig szellőztetett szobámon; az asztalon, amelyen vastagon állt a por, a szertedobált könyvcsomókon, a homályos ablaküvegen, a gyűrött ágyon. Nem kellene mindjárt, ebben a pillanatban, hozzáfogni a rendcsináláshoz?! Vagy pedig jobb lesz így hagyni, hogy Natka tiszta, fel-tételezem: kikeményített ruhája, a maga hófehérségében, minél jobban kifejezésre jusson.

EGY IFJÚ ÉS EGY LÁNY

Ragyogó nap volt. Az előrejelzések ragyogó napsütést jósoltak a következő napra is; „a munka és az ifjúság” nagy parádéját nem rontja el a rossz idő, ellenkezőleg, szebbé teszi. Ennek megörültem, az ismertetőjel tehát marad; Natka és én fürdünk a napsütésben, az örömujjongásban, könnyű öltözékünkben magunk is könnyedek, felmagasztosultak leszünk. Megállapítottam — miután még egyszer átgondoltam a táviratot —, hogy mégiscsak a május elseje előtti napról van szó, mert az, aminek a megcsappanó jó hangulatban részese akar lenni, pontosan május 1-e déli óráira esik, a rákövetkező nap, május 2-a, a pihenés napja, hogy utána aztán mindennek vége legyen. Meg hát május 3-ára már különben is „felhős időt, helyenként esővel” jósoltak. Persze; Natka a nagy parádé előestéjére gondolt, az előjátékra, arra a várakozásra, amely percről percre mind feszültebbé, mind elviselhetetlenebbé válik, míg végül eksztázisba nem torkollik az egész; hogy másnap aztán újjászületve, más emberekként ébredjünk, olyanokként, amilyeneknek — csodálatraméltóaknak bolondul nagyszerűeknek — képzeljük magunkat.

A Dositej-szobor közelében álltam abban a meggyőződésben, hogy Natka is bizonyára úgy képzei, hogy majd pontosan itt, a szerelem nagy pártfogója előtt találkozunk. A park túlsó végében álló Pančić-szobor a legkevésbé sem vonzott, talán azért nem, mert nagyítót tart a kezében, amivel meg akar nagyítani valamit. Pedig hát éppen ő (Pančić) a természet csodás megtestesítője, a természeté, amelyhez mi ketten is, ez holt biztos, megtérni készültünk. Az: a nagyító azonban zavart. Különösen is ott már csoportokba verődve gyülekezett az alighanem vidékről jött fiatalság, fiúk, lányok ve-gyesen, mintha kolózni készülnének. Különös, hogy Pančić körül

mindig nagy a jövés-menés, Dositej viszont örökké egymagában árváskodik; talán azért, mert a forgalmasabb bejáratnál és a nyilvános klozettel szemben áll; mi másért, amikor az embereknek halvány fogalmuk sincs egyikről sem?

Már egy fél órája ácsorogtam a parkban, de még ennyi volt hátra tizenkettőig. Nem hamarkodtam el a dolgot, nem jöttem talán túl korán? De ki mondja, hogy percnyi pontossággal fog érkezni? Ez éppen nem vallana rá. Ennélfogva megtörténhet, hogy előbb jön. Ámbár nem szeretném. A mi időnk délben kezdődik. Egy pillanatig sem unatkoztam. Sőt, igenis kellemes volt a terebélyes szentjánoskenyér-fák áttört árnyékában. Akár le is ülhettem, minden pad szabad volt. Végül aztán lezökkenem az egyikre Dositejjel szemben, s elnéztem széttárt karját meg azt a gyönyörű kalapját. Egyenesen felém tartott; milyen szerencse, hogy bronzból volt az illető. Kellemetlenül érezném magam, mert a háború okozta hátrányos helyzetemben nem volt időm elolvasni az összes állatmeséit az iskolában. Itt-ott, némileg talán módosítva, ma is mesélgetik ezeket a fabulákat. Az ezópusi nyelv a sorok között bujkált, művelt körökben, természetesen. Mintha rám pirítana: „Érted is te azt a virágnyelvet!” — „Ah, Obradović”, mondanám, „még ki sem nyitották a szájukat, már megvetem őket!” Mintha halványan elmosolyodott volna, majd újból szoborrá merevedett ott a talapzaton. De az a hanyag könnyedséggel felém lendülő lépte pontosan olyanak tetszett, mint Natka járása, kinek lépteit már hallani véltem. Az ilyen félórás, ő jár így, oldalt egy kissé, nem nyílegyenesen. S úgy tűnik, fehér florentinkalappal a baljában, nagy sebbel-lobbal.

Valahol tizenkettőt ütött, a székesegyház tornyában talán, ha megjavították az óráját, s én a park oldalbejáratára szegeztem a szemem, onnan vártam ugyanis, mert ez volt az első útba eső bejárat a Duna-állomásról jövet (légvonalban). S éppen állt is ott egy fehér ruhás lány, azaz fehér blúzban és fehér szoknyában, de szürke (orosz) vászoncsizmában és várakozóan az utca felé nézelődve. Alacsony termetű, fiatal lány volt, rövidre nyírt, fényszűrt hajjal, Natkának ellenben hosszú, lebontott, fekete haja volt. Most már az arcát is láttam, mert — megérezte, hogy nézem — megfordult. Az arca nem szép, de valahogy átszellemült volt, akárcsak, valószínűleg, az enyém is. S ez volt az a kapcsolat, amely egy pillanatra összekötött és irtóztatóan közel hozott bennünket egymáshoz, de amely villámgyorsan meg is szakadt, mert ő nem Natka, s

én nem voltam az a fiatalember, aki ebben a pillanatban kitárt karokkal lépett a parkba, a lányhoz. Ő is fehér inget, viszont (angol) katonanadrágot viselt, hajadonfőtt, egyenes szálú, szőkés haja volt, akárcsak a lánynak, kifejezetten keskeny és nagyon sápadt arca, s úgy tetszett, teljesen ennek a fitos orru és telt szájú, egy kissé azért csúnyácska és különös partizánlánynak az igézetébe került, aki most hízelegve rejtette arcát a fiatalember kigombolt ingébe, mivelhogy éppen addig ért neki. Majd továbbmentek Dositej palástja alatt amarra Pančić meg a nagyítóüvegje alatt zsinatoló sokaság irányába.

Egy kissé körülfürkésztam a parkban, hátha mégis tévedtem a bejáratot illetően. Volt itt fehérség bőven, csak éppen nem Natka ruhája fehéredett, amelyről, bevallom, fogalmam se volt, milyen, de amelyet pontosan olyannak képzeltem, amilyen valóban lesz, ha megjön. E tekintetben nem volt tévedés kettőnk között, legalábbis eddig nem. Dél azonban már elmúlt. Előbb öt, azután tíz perccel. Ekkor elmozdultam helyemről, s a kijárat felé vettem utamat, hogy körülnézzek, hogy megérezzem magamban a türelmetlenséget, s hogy azt ő is észrevegye, ha kifulladásra éppen most fut felém. „Ha”, sóhajtottam, „ha szalad!”, s ekkor kezdtem, egy villanásnyi ideig, kételkedni Natka jövetelében, amit pedig most olyan erővel kívántam, hogy a félreértésnek még a gondolata is rettenetesnek tetszett. Végül aztán megindultam Pančićhoz, oda, a nagyítójához, hátha azzal megtalálja Natkát, a fűben, a lombok, a bokrok között, akárhova bújik is. Azt hittem, valóban megbújik vagy meglapult valahol, hogy lássa, milyen kétségbeesett arcot vágok, utána pedig azt, ahogy megdicsőült képpel úszok a boldogságban. Natkát egyedül az ilyen erős érzelmek elégítették ki; azért jön.

A Pančić-szobor irányából egyszerre csak borzalmas ordítózás hallatszott, majd még egy, némileg gyengébb, utána üvöltés, mégiscsak emberi torokból eredő üvöltés, legvégül pedig hörgésbe fulladó, értelmetlen szótöredékek gurguláztak. Aztán női sikoly, kiáltás: „Djordje!”, vagy ilyesvalami. A szétszórt embercsoportok egy szempillantás alatt összefutottak Pančić előtt, pontosan a nagyítója alá, hogy közbelépjenek, megakadályozzák vagy éppen ellenkezőleg, ösztönözzék a történendőket. „Bal szárny, jobb szárny!” — hallottam az ordítást. „Kanyarodj, kanyarodj;” Epilepsziás! Hányszor hallottam, láttam, az első üvöltésük mégis mindannyiszor megdermeszt, megrendít, meglep. „Bal szárny, jobb szárny!”, harsogta

megállás nélkül. Valóban úgy, mint akit leszúrtak, de még pislákol benne az élet. Rengeteg van belőlük, s úton-útfélen elvágódnak. A legszörnyűbb a vonatban. „Szárnyak! Előre!” Vagy mint az a lány a csapóhídon, a Duna hullámai felett. A szobor körüli csődület hol tágitott, hol szűkült attól függően, hogy meghátrált-e az őrzöngő előtt, vagy megpróbálta lecsillapítani.

A parknak az a része, ahol álltam, teljesen néptelen volt. Oda-pillantottam az oldalbejárat felé még mindig abban a meggyőződésben, hogy onnan feltűnik Natka alakja, de hát nem volt ott senki, s akkor először tört rám bizonyosságként az az érzés, hogy nem is jön, és az is, hogy én itt teljesen tehetetlen vagyok, mit sem változtathatok. A reményt azonban mégsem veszítettem el. Csupán igyekeztem szabadulni képzelgéseitemtől és nyugodtan mérlegelni, mi akadályozhatta meg, hogy délben megérkezzen. A varronó talán, mert a fehér ruha nem lett kész?! Ez mindjárt lehűtötte a képzelt találkozás hevét, legalábbis ami engem illet. De nem a vágyét is, amely — háborgása csillapultán — egyszerre mélyebb és ellenállhatatlanabb lett. Tudom, hogy ezentúl szenvedni fogok; s hogy e szenvedés szele már meglegyintett. Hogy a kínlódás kezdetét vette. Visszafordultam a csődület, a szegény epilepsziás felé, aki már nem ordított ugyan, de még hörgött és félelmetesen lihegett, s néhány markos fickó fogta; feléjük indultam, hogy lássam: őt is meg a többieket is; gyanítottam, hogy ebben a pillanatban jómagam is eszelős beteg, a szenvedély epilepsziása vagyok, hogy az én cselekedeteimet is egyfajta neurózis, a háborús szerelem neurózisa irányítja, amelynek tetőfokát vagy rohamát éppen az imént, azzal a szerencsétlennel egyidőben éltem át ott a padon, Dositej lábánál, s amelynek veszett kitérőseit éppúgy igyekszem kézzel-lábbal féken tartani, ahogy mások, csak szó szerint, azt a nyögdecselő, szegény beteget tartják kordában.

A parki sétányon feküdt kiterítve, két fiatal férfi súlyával oda-segezve az út kavicsához, akik a kezét és a lábát fogták. A fejét azonban mozgatni tudta, s az még mindig dühöngött. Eltorzult emberarc, olyan, mint a legfélelmetesebb görög színpadi maszk, habzó szájjal, kidülledt, kifordult szemgolyóval. Sajna, ugyanaz az előbbi fehér inges, angol katonanadrágos fiatalember volt, leszerelt katona vagy tiszt, aki feljött a fővárosba, hogy itt töltse az ünnepeket kedvesével, talán nemrég még századbeli bajtársával. Itt áll ő is, a lány, a beteg fejénél, sápadtan, falfehéren és félig aléltnan, aki eb-

ben a pillanatnyi átlényegültségében, különös vonalmat ébresztve maga iránt, most talán szép is. Rám nézett, a szeme kancsalul állt, a tekintete valószerűtlen volt, és valósággal igézett; a leplezett érzékiség és odaadás tekintete volt, amely elkendőzte a lány szeme és arca közötti diszharmóniát; tulajdonképpen valószerűtlen visszája, fonákja volt önmagának, aki mintha az én arcomban is egy másik arcra ismert volna, nem arra, amellyel az imént találkozott a park bejáratánál, s amely arc talán éppolyan megdöbbenő, amilyen az övé is, éppoly „kendőzött” arc és éppolyan sóvárgó is; s akkor ez a misztérium hirtelen elfoszlott, a lány a kedvese, a mártírja fölé hajolt, hogy segítsen rajta. Erősen keresett valamit a ruhája ujjában, a katonánadrágzsebében. Tanácstalanul körülnézett, majd újból rám emelte rimánkodó, kiégett tekintetét, s én megértettem. Odanyújtottam a zsebkendőmet, a fehér, nini, batiszt zsebkendőmet, az anyám lánykori nevének fakólila monogramjával. A. B. — volt behéímezve kacskaringósan. Mielőtt Belgrádba indultam, akkor vettem magamhoz a nagy sifonér legfelső fiókjából, ahol lánykori kelengyjének maradványait tartotta, — hogy ott legyen a holmim között, a bőröndömben, s anyámra meg arra a különös, lánykori fényképére emlékeztessen, amely bekeretezve az asztalomon áll. Meglehet, hogy Natkának szántam a zsebkendőt, nem is tudom, miért, annyira puha és annyira könnyű volt azzal a kis lila hínizéssel; reggel még, egy röpke pillanatra tán, azonosítottam az iránta való érzelmeimmel, s úgy találtam, hogy valóban az övé. Vagy talán, zavaromban, azért vettem magamhoz, hogy nálam legyen, talán csak, hogy megmutassam, vagy odanyújtsam, ha szüksége lesz rá.

Közben a lány, nem utasítva vissza előzékenységemet, lassan, nagyon gyengéden letörölgette a fehér tajtékot a katona szája körül. A fiatalember fokozatosan lecsendesült, a roham alábbhagyott, talán el is múlt, de szétvetett lábbal, hanyatt, ott feküdt még. „Keressék fel dr. Kleint”, tanácsolta a nézők közül valaki a lánynak, aki éppen a zsebkendőt forgatta, a használatlan felét keresve. „Ő foglalkozik a háborús neurózisokkal!” Mint aki egy szót sem ért a hallottakból, a lány meglepetten és bizalmatlanul pillantott a közbeszólóra. Egy kissé elnyílt ajka rándulásában megint ott árulkodott az érzékiség. „Hol lakik az az orvos?”, kérdezte, s ekkor hallottam először a hangját, nem a sikolyát, hanem a kissé sötéten árnyalt, de még csengő hangját, amelyen kérdez. „Itt mindjárt, ar-

ra lent!”, készségeskedett az ismeretlen, láthatóan felindulva. „A Gospodar Jovan utcában!” A lány fürkészve végigmérte, miközben kezével, gépiesen, kedvesének haját rendezgette. „Elvezetem magukat!” — ajánlkozott a férfi, most már egy asszonyság is melléje szegődött, meglehetősen felesége. Ez visszaadta a lány bizalmát. A földön heverő fiatalember lassan magához tért, s a legények, akik eddig valósággal a földhöz szögezték, most felsegítették. A lány ott sürgött-forgott körülöttük, de le nem vette a szemét az ismeretlenről, mintha attól tartana, hogy meggondolja magát az illető. Majd a még félig kábult beteget közrefogva valamennyien megindultak lefelé, a Simin utca felé. Jaj, Natka, jutott eszembe, s rémülten fordultam vissza a park azon része felé, ahol Dositej volt az úr! De az továbbra is kihalt volt.

BORBÉLY János fordítása